

T O P L U M S A L

290

ŞUBAT

2018

Maurus Reinkowski
ile Söyleşi
Anna Vakali

1927 Yılında Hararetli Bir Tartışma:

Türkiye'de Çocuk Ölümlerinin Oranı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında
çocuk sağlığı ve çocuk ölümleri
konusunda basına yansıyan
tartışmalar; Eminalp Malkoç'un
kaleminden... Sayfa 40

Trabzon Tonya'da
Hacı Salihzade Ali
Ağa Camii Vakfı'nın
Serüveni

Mehmet Hacısalihoğlu

Mülkiyet, Finans
ve Mimarlık

Osmanlı Bankası
Şube Binaları

Lorans Tanatar Baruh

Pravda'dan
THİF Tevkifatına
İlişkin İki Yazı

Mete Tunçay

MAURUS REINKOWSKI İLE "DÜZENİN ŞEYLERİ, TANZİMAT'IN KELİMELERİ" ÜZERİNE

ANNA VAKALİ

Prof. Maurus Reinkowski'nin doçentlik tezinin Türkçe çevirisi geçtiğimiz Eylül ayında Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri: 19. Yüzyıl Osmanlı Reform Politikasının Karşılaştırmalı Bir Araştırması başlığıyla Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlandı. Tarih Vakfı, Mehmet Ö. Alkan'ın moderatörlüğünde Yapı Kredi Kültür Sanat-Loça'da kitapla ilgili bir toplantı düzenledi. Bu tanıtım vesilesiyle Profesör Reinkowski ile hem kendi akademik serüveni hem de Türkçede yeni çıkan kitabı üzerine konuştuk.

Maurus Reinkowski Kahire'deki Ezher Camii'nin avlusunda (2012).

Yapı Kredi Yayınları tarafından hazırlanan kısa biyografinizde görüldüğü üzere, Arap Çalışmaları lisansınızı yapmadan önce üniversitede ilk olarak İktisat ve Alman Dili ve Tarihi üzerine okudunuz. Bu değişikliğe yol açan nedenler nelerdi?

Aslında daha üniversitedeki ilk dönemimde, iktisadın benim için uygun bir alan olmadığını, Alman Dili ve Tarihi'nin ise daha önce okulda öğrendiğim şeylere çok yakın ve benzer bir içerik taşıdığını hemen anlamıştım. Yabancı diller ve tarihte her zaman başarılı bir öğrenciydim ve kendimi tamamıyla yeni bir alanda

Maurus Reinkowski 1962 yılında Altötting'de (Bavaria) doğdu. Münih ve Viyana üniversitelerinde Arap Dili ve Edebiyatı okudu. 1995'te Bamberg Üniversitesi'nden Türkoloji alanında doktora derecesini aldı. Aynı üniversitede 2002'de İslam Ülkeleri Tarihi ve Kültürü ile Türkoloji alanında doçent unvanını kazandı. 2004 yılından 2010 yılına kadar Freiburg Üniversitesi İslam Bilimleri ve İslam Halkları Tarihi Kürsüsü'nün başkanı olan Reinkowski, 2010 yılından bu yana Basel Üniversitesi Toplum Bilimleri Bölümü'nde İslam ve Ortadoğu Çalışmaları profesörüdür.

denemek istedim. O dönemde Avrupa dışındaki dillere ve tarihe olan ilgim göz önünde tutulursa, bu doğru ve yerinde bir değişiklik kararıydı. Öte yandan, oldukça genel ve soyut bir karar olarak da değerlendirilebilir; çünkü alan olarak Çin Dili ve Tarihi'ni de seçebilirdim.

Arap Çalışmaları lisansınızı bitirdikten sonra Bamberg Üniversitesi'nde Türkoloji alanında doktora ve İslam Ülkeleri Tarihi ve Kültürü ile Türkoloji alanında da Habilitation yaptınız. Arap dünyasından Osmanlı ve Türk dünyasına yönelmenize yol açan bu ikinci değişikliğin nedeni neydi? Bu iki çalışma alanını nasıl birleştirdiniz ve birbiriyle kaynaştırdınız?

Doğrusu, benim öğrendiğim ilk Ortadoğu dili, Osmanlı çalışmaları alanında ciddi ve önemli bir yere sahip olan Münih Üniversitesi'nde öğrenci olduğum dönemde Türkçe ve Osmanlıca çalışmaya başladığımdan dolayı Türkçe olmuştu. Daha sonra Münih'teki Institute of Semitic Studies'de (Sami Araştırmaları Enstitüsü) Arapça öğrenmeye başladım. 1980'li yıllarda, Institute of Semitic Studies gerçekten çok elitist bir kurumdu. Dışarıdan gelen öğrencileri korkutup uzaklaştırmak için, öğrencileri iki Sami dili daha öğrenmeye mecbur tutuyorlardı. Prensipte Almanya'daki İslam araştırmaları geleneğinde hâlâ bir "elsine-i selase" ideali vardır; yani sizden Ortadoğu İslam coğrafyasının üç temel dili olan Arapça, Farsça ve Türkçe-Osmanlıca öğrenmeniz beklenir. Tabii, sürekli bir pozisyona sahip olduktan sonra gelen görev ve sorumlulukların sayısı ve yoğunluğu göz önüne alınırsa, kariyerinizin erken dönemlerinde sahip olduğunuz filolojik seviyeyi korumak ve devam ettirmek çok zor bir şey. Yeri gelmişken, Suraiya Faroqhi, *Approaching Ottoman History (Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, çev. Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001) adlı eserinde, çok fazla sayıda dili vasat bir seviyede öğrenmenin esasında ciddi ve nitelikli araştırmalara kapı

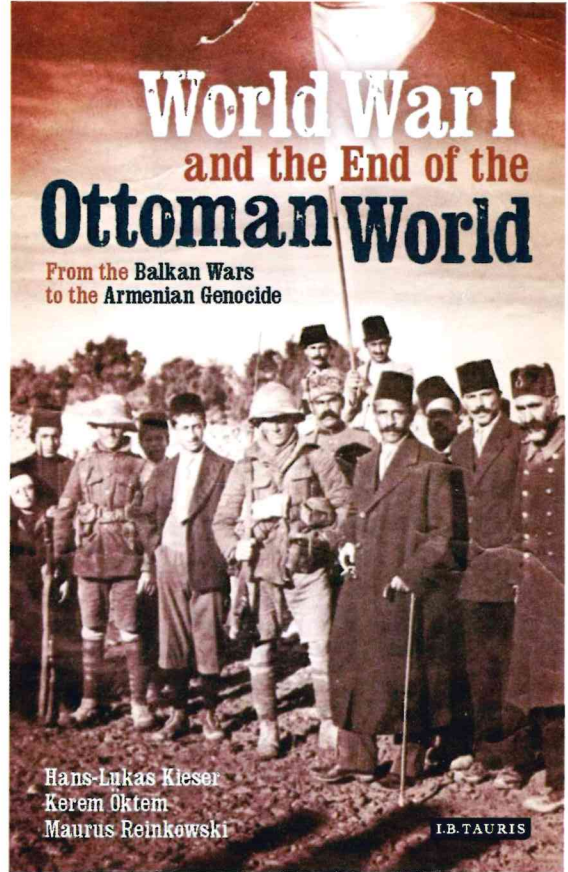
açmayacağını söyler. Ben şahsen, bu sözlerde büyük bir doğruluk payı olduğunu düşünüyorum.

Çalışmalarınızda size rehberlik eden ve sizi etkileyen profesörler kimlerdi?

Münih'teki ilk yıllarımda hocalarımın büyük bir destek gördüm. Burada Hans-Georg Majer, Michael Ursinus ve Klaus Kreiser'in isimlerini bilhassa belirtmem gerek. Geriye dönüp baktığımda, 1980'li yıllarda Münih'te geçirdiğim iki yılın beni "sonsuzca dek" bir Osmanlı tarihçisi yaptığını düşünüyorum. Viyana'daki yıllarımda ise Osmanlı-Türk dünyasının ünlü kültür tarihçisi Andreas Tietze ve Türk ve Orta Asya çalışmalarında önde gelen bir uzman olan Karl Heinrich Menges beni en çok etkileyen akademik figürlerdi. Ama o dönemlerde, bu iki önemli akademisyenin bilgi ve tecrübesinden azami bir şekilde faydalanmak için çok genç, çok tecrübesiz ve üniversite dışındaki faaliyetlere hayli düşkün bir öğrenciydim. Viyana'dan bahsetmişken, sahip olduğum Arapça gramer ve nahiv bilgisinin temellerini atan Arne Ambros'un ismini de anmam gerekiyor. Ambros bana Arapça metinleri matematiksel bir bulmaca gibi çözümlenmenin zevkini gösteren ve öğreten kişidir. Boğaziçi Üniversitesi'nde geçirdiğim bir yıla gelince (1985-1986 öğretim yılı), o dönemde Türk Edebiyatı dersleri veren Günay Kut ve Türk Siyasal Hayatı derslerine katıldığım Metin Heper'den etkilendiğimi söyleyebilirim. Ama üzerimde en büyük etkisi ve emeği olan kişi, hiç şüphesiz, 1990'lı yıllarda Bamberg Üniversitesi'nde yollarımızın yeniden keşiştiği Klaus Kreiser'dir. Kreiser doktora çalışmam sırasında tez danışmanımdı ve kendisiyle 2000'li yılların başına kadar birlikte çalıştık. Hâlâ onun Osmanlı-Türk tarihi sahasındaki muazzam bilgisine, mimarlık ve sanat tarihi gibi farklı alanlardaki dikkat çekici uzmanlığına hayranım. Şu anda emekliye ayrılmış olan Klaus Kreiser her zaman çok adil bir danışman, entelektüel işbirliğine ve paylaşıma açık bir sosyal bilimci olmuş-

tur. Son olarak, Bamberg yıllarımda rahmetli Semih Tezcan ile birlikte çalışma şansına eriştim. O zamanlar akademik bakımdan işbirliğimiz pek fazla sıkı değildi ama bilim insanı ve insan olarak beni çok etkiledi.

Çalışmalarınız sırasında Almanca konuşan dünya için "Şark"a dair

tarih yazımındaki başlıca eğilimler nelerdi?

1980'li yıllarda üniversite hayatıma başladığımda, *Orientalist* (Oryantalist-Şarkiyatçı) ve *Orientalistic* (Oryantalistik-Şarkiyatçılık) gibi terimler yaygın bir şekilde kullanılıyordu. O dönemde "Oryantalist" Çin tarihi, Budizm, Afrika'daki kültürler ya da İslam medeniyetleri gibi birbirinden oldukça farklı alanlarla meşgul olan bir araştırmacı olarak tahayyül edilirdi. Tabii, bu farklı alanların hepsini kapsayan, birleştiren ortak bir bağ olduğu anlayışı da bu tahayyüle eşlik ederdi. Hellmut Ritter gibi daha önceki kuşakların "Oryantalist"leri, çiviyazılarından modern Ortadoğu dillerine kadar uzanan hayret verici bir çokyönlülüğe sahipti. Ayrıca, tematik ilgi alanları doğa bilimleri tarihinden

Hans-Lukas Kieser, Kerem Öktem, Maurus Reinkowski (ed.), *World War I and the End of the Ottomans: From the Balkan Wars to the Armenian Genocide* (Londra: Tauris, 2015).

edebiyata, felsefeden teolojiye kadar genişleyen çok büyük bir yelpazeye sahipti. Günümüzde böyle bir şeyi tahayyül etmek neredeyse imkânsız. Edward Said'in 1978'de yayımlanan *Orientalism* (Şarkiyatçılık, çev. Berna Ünler, İstanbul: Metis Yayınları, 1999) adlı çalışmasının etkileri ve oryantalist geleneğe yaptığı sert

sorunlu buluyorum. Fakat Avrupa perspektifinden, İslam dünyası hakkında paradigmatik "öteki" olarak konuşmanın, maalesef, çok da kolay bir yolu yok.

Son yıllarda bu alanda ne tür değişimler fark ettiniz?

Son yıllardaki genel eğilimin, gittikçe artan bir uzmanlaşma yönünde olduğu söylenebilir. Günümüzde bir araştırmacının, bölgede konuşulan dillerden birisiyle ilgili filolojik donanımına bağlı olarak, edebiyat, dilbilim, tarih, felsefe ve benzeri alanların birinde uzmanlaşması gerekiyor. Tabii ki daha önceki kuşakların çok daha geniş ve kapsamlı bir yaklaşıma sahip olduğu düşünülürken, acaba alanda bir çeşit "dejenerasyon"la mı karşılaştığımız sorusu akıllara gelebilir. Belki de öyle, ama günümüze kadar geçen süre zarfında birçok şey ciddi bir şekilde değişti. Bugün, bundan yirmi otuz yıl önce çok yaygın olarak görülen pozitivist bir tarzda yazmanın tamamen imkânsız olduğu unutulmamalı. Benim kişisel gözlemim, beşeri ve sosyal bilimlerdeki diğer disiplinlerin hâlâ bizim araştırma sahamızı oryantelize eden bir kaniya ve yaklaşıma sahip olduğu yönünde.

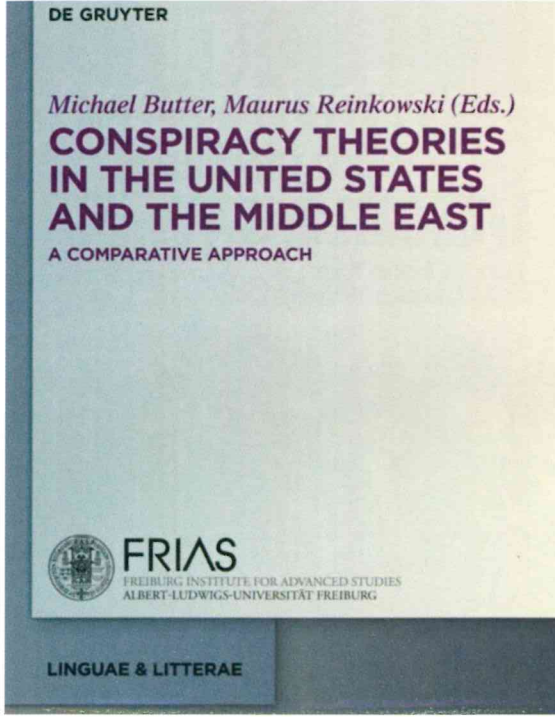
İzin verirseniz bu konuda ne demek istediğimi biraz daha açmak istiyorum. Bir taraftan Ortadoğu çalışmaları hâlâ periferik bir disiplinken, öte yandan bizden birer "Oryantalist-Şarkiyatçı" olarak, İslam coğrafyasıyla ilgili her konuyu ve kavramı, bu coğrafyanın sahip olduğu devasa coğrafi, kronolojik ve tematik genişlik hiç dikkate alınmadan açıklamamız bekleniyor. Bu tabii ki imkânsız bir şey. Benim "Oryantalistlerin Oryantelize edilmesi" olarak tanımladığım bu yeni gelişmenin, Avrupa'da bir üniversitede çalışan bir öğretim görevlisi ve araştırmacı olarak, şu andaki meslek hayatımın en zor kısmını oluşturduğunu bilhassa vurgulamak istiyorum.

2010 yılından bu yana Basel Üniversitesi'nde İslam ve Ortadoğu Çalışmaları profesörsünüz.

nüz. 2013 yılına kadar da aynı bölümün adı Şarkiyat Bölümü (Orientalisches Seminar) idi. Bu değişiklik ne ifade ediyor ve bu konuda Almanca eğitim veren diğer üniversitelerin genel eğilimi hangi yönde?

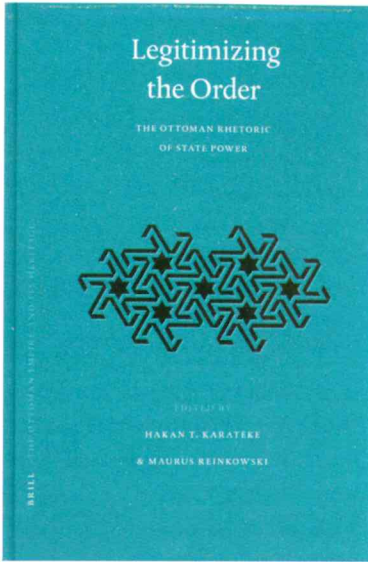
Umarım daha önceki cevaplarımdan, "Şarkiyat" ve "Oryantalistik" gibi terimlerin kullanımı konusunda ciddi çekincelerim olduğu anlaşılacaktır. Zaten bu nedenle Basel'deki bölümümüzün ismini "Ortadoğu Çalışmaları" (Middle Eastern Studies) olarak değiştirdik. Bu arada, bu ismin de oldukça problemliliği olduğu gerçeğinin farkındayım; çünkü "Ortadoğu Çalışmaları" da bir terim olarak, "Batı" ile "Doğu" arasında olduğu varsayılan hiyerarşiyi beslemeye ve vurgulamaya bir şekilde devam ediyor; ama ben kişisel olarak bu terimin "ehveni-şer" olduğunu düşünüyorum, ayrıca bizim sosyal bilimlerden beslenen yaklaşımımızı çok daha iyi bir şekilde yansıttığına da inanıyorum. Öte yandan, bütün bu kavram karmaşasına rağmen, *Oriental Studies*, Avrupalı olmayan kültürleri filolojik ve tarihsel açıdan inceleyen çeşitli disiplinleri ifade eden bir çeşit "şemsiye tabir" olarak kullanıldığı takdirde, bir terim olarak belki hâlâ anlamlı olabilir.

Örneğin, geçtiğimiz yıllarda Zürih'te İslam araştırmaları, Sinoloji, Japonoloji ve Hindoloji gibi farklı disiplinler "Asia-Orient Institute" (Asya-Şark Enstitüsü) ismi altında yeniden bir araya getirildi. Bu bölümlere, ortak bir araştırma birimi kurmaları için, üniversiteden oldukça cömert bir kaynak aktarıldı. Bu deneyim sonucunda anlaşılmaya başlandı ki, eğitim ve araştırma alanında karşılaştırılabilir problemlere sahip farklı disiplinler, eğer uyumlu bir şekilde işbirliği yapabilirlerse daha üretken ve başarılı olabiliyorlar. Ancak Zürih örneğinin bana güncel eğilimlere karşı gelişen, oldukça tekil ya da nevi şahsına münhasır bir durum olarak gözüktüğünü de itiraf etmeliyim. Öte yandan, *Islamwissenschaft* önümüzdeki yıllarda, yeni ilahiyat fakültelerinin kurulmasıyla birlikte

Michael Butter, Maurus Reinkowski (ed.), *Conspiracy Theories in the United States and the Middle East. A Comparative Approach* (Berlin: de Gruyter, 2014).

eleştiriler, Almanca konuşulan akademik çevrelerde, Anglo-Amerikan dünyayla karşılaştırıldığında, daha yavaş ve dolaylı bir şekilde hissedildi. Tabii ki, Said'in yönelttiği eleştiriler, biraz gecikmeyle de olsa, kaçınılmaz olarak bu coğrafyada da kendini gösterdi. Günümüzde artık hiç kimse "Oryantalist"i kendini tanımlayıcı bir terim olarak kullanmıyor. Almanca konuşulan akademyaya geri dönersek, bu bölgede yaygın olarak kullanılan terim *Islamwissenschaft*'tir (İslam Araştırmaları). Fakat, *Islamwissenschaft*, *Islamic Studies* (ilahiyat) teriminin bire bir muadili olarak anlaşılmalıdır; çünkü kendini sadece ve öncelikli olarak İslam dini ve kültürünün normatif içeriğini ve esaslarını araştırmaya değil, aynı zamanda çağdaş Mısır edebiyatı, Arap milliyetçiliği, göç veya İran sineması gibi değişik konuları incelemeye de adanmıştır. Benim bu konudaki kişisel görüşümü soracak olursanız, ben şahsen *Islamwissenschaft* terimini de en az *Orientalistic* terimi kadar

bir kez daha sorgulanacak. Örneğin, Almanya'daki federal hükümet ve bazı eyaletler, Türk Diyaneti tarafından gönderilen imamların yerini alacak Müslüman teologlar ve öğretim görevlileri yetiştirmek amacıyla kurulan programlara ciddi ölçüde yatırım yaptılar. Ben şahsen bu girişimin sonuçlarının bizi önümüzdeki yıllarda nereye götüreceğini çok merak ediyorum.

Basel Üniversitesi'ndeki bölümünüz, pek çok başka etkinliğin yanı sıra, düzenlediği konferanslar ve doktora öğrencileriyle gerçekleştirilen atölyelerle giderek uluslararası bir profil kazanmaya başladı. Yönetime geldiğiniz günden bu yana bölümünüze nasıl bir görünüm kazandırmaya çalışıyorsunuz?

Öncelikle bölümümüz ve Basel'deki faaliyetlerimiz hakkındaki nazik sözleriniz için çok teşekkür ederim. Evet, son birkaç yıldır Basel'de oldukça aktifiz. Bu gelişmede mesleklerini büyük bir şevkle icra eden meslektaşlarla birlikte çalışmanın ayrıcalığından faydalandığımı belirtmek isterim. Burada yeri gelmişken Selen Etingü, Murat Kaya, Nataša Mišković, Alp Yenen ve geçtiğimiz aylarda aramıza katılan Alexander Balisteri'nin isimlerini özellikle anmak istiyorum. Basel'deki faaliyetlerimizin öne çıkan özelliklerine gelince, temel hedeflerimizden biri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşümün nasıl

gerçekleştiği sorusunu analiz etmek; yani özellikle 1912-1922 arasındaki kritik ve belirleyici döneme yoğunlaşıyoruz. Bu çerçevede, meslektaşım Hans-Lukas Kieser (Newcastle Üniversitesi, Avustralya) ile birlikte, "Ottoman-Cataclysm" başlığı altında bir dizi konferans düzenledik. Son olarak, Kasım 2017'de üniversitemizdeki "Center for Jewish Studies" (Yahudi Araştırmaları Merkezi) ile birlikte *Balfour Deklerasyonu* hakkında uluslararası bir konferans gerçekleştirdik. Ayrıca, doktora öğrencilerimizin düzenlediği atölye çalışmaları sırasında Erik Jan Zürcher, Hasan Kayalı, Michael Provence, Isa Blumi, Şükrü Hanioglu, Khaled Fahmy, Ahmet Kuyaş ve Asım Karaoğlu gibi isimleri de bölümümüzde ağırladık. Coğrafi bir perspektiften bakıldığında, Kuzeydoğu Avrupa, Anadolu ve Maşrik'i müşterek bir analiz çerçevesinde bir araya getirmeye çalışıyoruz. Bahsettiğim bu müşterek bölgenin sadece *Post-Ottoman* (Osmanlı sonrası) olarak tanımlanmaması gerektiğine inanıyoruz. Graz Üniversitesi'nden önde

gelen bir Kuzeydoğu Avrupa tarihçisi Karl Kaser, bu bölgeyi tanımlamak için "Küçük Avrasya" terimini türetti ama bu terim bana şahsen aşırı derecede coğrafya odaklı geliyor. Ama belki de önümüzdeki birkaç yıl içinde bu bölgenin tutarlı bir jeopolitik birim olarak yeniden doğuşuna şahit olacağız. Böyle bir durumda *Near East* (Yakındoğu), bölgeyi tanımlamak için tekrar en uygun terim haline gelebilir.

Yayınlara bakıldığında, çağdaş Türkiye'den Arap Baharı'na, Ortadoğu'da komplo teorilerinden Osmanlı İmparatorluğu'nda ihtida ve hukuksal çoğulluğa uzanan çok geniş bir ilgi alanı yelpazesine karşılıyorsunuz. Bütün bu yıllar boyunca ne tip sorular araştırmalarınızı motive etti?

Galiba bölgeye dışarıdan bakmanın avantajına sahip biri için, bu bir-birinden farklı konuları bir arada tutan şeyin ne olduğunu söylemek çok daha kolay. Ben şahsen araştır-

Hakan Karateke, Maurus Reinkowski (ed.), *Legitimizing the Order: The Ottoman Rhetoric of State Power* (Leiden: Brill, 2005).

Maurus Reinkowski
Ankara'da eski doktora öğrencisi Metin Atmaca ile (2012).

Maurus Reinkowski, Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri: 19. Yüzyıl Osmanlı Reform Politikasının Karşılaştırmalı Bir Araştırması, çev. Çiğdem Canan Dikmen (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017).

macıların "akademik sezgi" olarak tanımladığım bir şeye sahip olduğuna inanıyorum. Bununla kastettiğim, akademik kariyer planlarıyla ilgili bütün rasyonel düşüncelerin ötesinde, araştırmacılar da neyin merak uyandırıcı ve etkileyici olacağıyla ilgili bir çeşit hissin, duygunun var olduğu yönünde. Kavramsal bir çerçeveden bakacak olursak, benim ilgilendiğim bütün konuların kimlik siyaseti alanına konumlandığını ve toplumsal olarak kabul edilen ile reddedilen arasındaki sınırlara yoğunlaştığını söyleyebilirim. Bazen komplo teorileri gibi daha sonra akademik çevrelerde popüler olacak konulara da değindim tabii. Daha önce belirttiğim gibi, son birkaç yıldır birçok uluslararası konferans düzenledik. Bu konferanslar sırasında farklı alanlardan gelen meslektaşlarımla işbirliği yapmaktan ve muhtelif konularla ilgili *collective volumes* (derlemeler) yayımlamaktan büyük bir keyif aldım. Fakat aynı zamanda, spesifik bir konuya odaklanmanın yarattığı tehlikeleri ve belirli konularda uzmanlaşmış meslektaşlarımla o alanlarda aynı seviyede rekabet edebilmenin ne kadar zor olduğunu da gördüm.

Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri 2005 yılında yazıl-

mış olmasına rağmen, 2017 yılında Türkçeye çevrildi ve Ocak 2018'de bir etkinlikle İstanbul'da okura takdim edildi. Kitabın basılışı Marc Aymes ve Milan Petrov'un eserlerinin basımıyla birlikte, Tanzimat'a yönelik artan bir ilginin yaşandığı bir döneme denk düşüyor. Bu ilgiyi nasıl açıklıyorsunuz? Osmanlı çalışmaları açısından Tanzimat'ın güncelliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

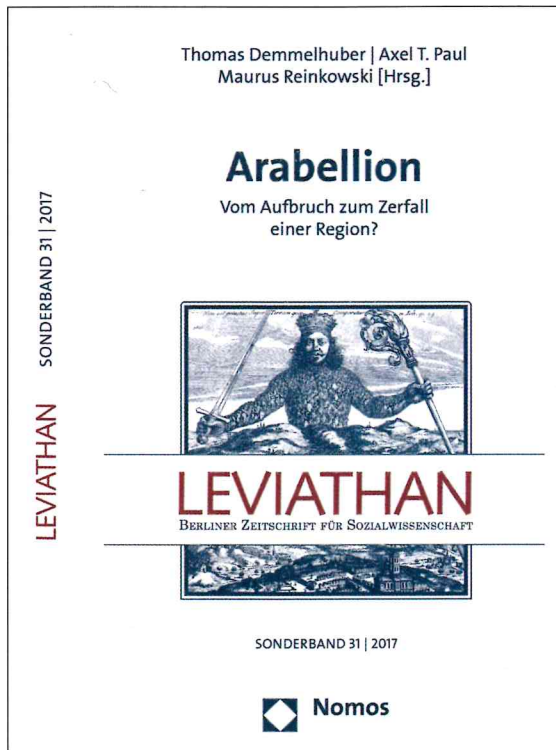
Dürüst olmak gerekirse, Tanzimat'a yönelik ilgide ciddi bir artış olduğundan çok da emin değilim. Eğer Osmanlı çalışmalarının uluslararası tarih yazımının temel alanlarından biri olmasına yönelik şaşırtıcı gelişimini hesaba katarsanız, Tanzimat ile ilgili çalışmaların sayısının çok fazla olmadığını görürsünüz. Günümüzde Osmanlı tarihçilerinin büyük bir kısmı, bu arada ben de onlardan biriyim, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreğine yoğunlaşmış durumda. Tabii ki Tanzimat 19. yüzyıl Osmanlı tarihinin çok önemli bir dönemini oluşturuyor. Bununla birlikte, iki temel gelişmenin Tanzimat'ın önemini artırdığını ve artırmaya devam edeceğini düşünüyorum. Birincisi, son yıllarda "İmparatorluk" olgusuna yönelik çalışmalar oldukça popüler hale geldi. Örneğin, birkaç yıl önce Jane Burbank ve Frederick Cooper tarafından yayımlanan *Empires in World History: Power and the Politics of Difference (İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik, çev. Ahmet Aybars*

Çağlayan, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2012) adlı çalışmaya bakarsanız, Osmanlı İmparatorluğu'nun Burbank ve Cooper'in anlatışının merkezinde olduğunu görebilirsiniz. Bunun temel nedeninin, Osmanlıların eski Türk, Bizans, Arap, Moğol ve Fars devlet geleneklerini bir arada ve uzun süreli olarak harmanlamayı başarmış olmasında yattığını düşünüyorum. Eğer bu açıdan bakarsanız Tanzimat gerçekten oldukça ilginç bir araştırma konusu; çünkü Tanzimat, kuşkusuz, Osmanlı emperyal zanaatkarlığının bir devamıdır. Ama öte yandan, Avrupalı emperyalist güçlerin baskısı altında hareket etmek zorunda olan bir imparatorluğun "modern" bir devlet yaratma çabalarının da bir ifadesidir. Bu, gerçekten daha fazla ilgiyi hak eden bir çaba.

İkinci neden ise Tanzimat'ın Türkiye'deki güncel kimlik politikalarının bir parçası olması. Eğer günümüzde güçlü bir revizyonist akım Türkiye'deki Kemalist dönemi bir çeşit ara fasıl ya da antraktmişçesine reddediyorsa, o zaman hemen aklımıza, otomatik olarak, Tanzimat dönemine nasıl yaklaşacağımız sorusu da gelir. Acaba Tanzimat'ı da Kemalizme çok benzeyen otoriter modernleşmeci yapısından dolayı, bir tür adı koyulmamış Kemalizmmişçesine reddetmek mi gerekiyor? Ben önümüzdeki yıllarda Tanzimat'ın modern Türk tarihi çerçevesi içinde nasıl yorumlanacağı ve kavramsallaştırılacağı hakkında daha fazla teorik ve tariyografik tartışma göreceğimizi tahmin ediyorum.

Kitabınızın temel argümanlarından biri, Tanzimat boyunca Osmanlı Devleti'nin ebedi bir "düzenin kaybedilip yeniden kurulması" döngüsünü kırarak "modern" ve "nihai" bir düzen inşa etmeye çalıştığı yönünde. Ancak, kendinizi Osmanlı politikalarının arkasında katı ve tek taraflı rasyonel stratejiler gördüğünü iddia ettiğiniz Eugene Rogan gibi tarihçilerden de ayrıştırıyorsunuz. Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti'ndeki pratik retorikten ne kadar uzaktı?

Thomas Demmelhuber, Axel Paul, Maurus Reinkowski (ed.), Arabellion: Vom Aufbruch zum Zerfall einer Region? (Baden-Baden: Nomos, 2017).

Eğer günümüzde güçlü bir revizyonist akım Türkiye'deki Kemalist dönemi bir çeşit ara fasıl ya da antraktmışçasına reddediyorsa, o zaman hemen aklımıza, otomatik olarak, Tanzimat dönemine nasıl yaklaşacağımız sorusu da gelir. Acaba Tanzimat'ı da Kemalizme çok benzeyen otoriter modernleşmeci yapısından dolayı, bir tür adı koyulmamış Kemalizmmişçesine reddetmek mi gerekiyor?

Aslında kendimi Rogan'dan çok da uzakta görmüyorum. Eğer "rasyonel" kelimesinin tam olarak ne ifade ettiği gibi çetrefil bir konuyu bir tarafa bırakırsak, Tanzimat aslında Osmanlı Devleti için daha rasyonel bir politika yaratma girişimiydi. Kitabımda söylemek istediğim şeylerden biri, Tanzimat politikacılarının çok hırslı ve kesinlikle çok mekanik bir toplum tasavvuruna sahip olduğu. Bu bağlamda Kemalizm aslında Tanzimat'ın mirasçısı olarak değerlendirilebilir. Tabii, Kemalist bürokrasi ve devlet daha fazla iktidar gücüne ve başka avantajlara da sahipti. Tanzimat dönemi politikacıları aynı zamanda kendilerini imparatorluğun devasa

sorunlarına kesin çareler bulacak kişiler olarak gördükleri için, çok fazla "sarhoş" (*intoxicated*) olmuşlardı. Burada "sarhoş" kavramını bilinçli bir şekilde kullanıyorum. Aslında bu bağlamda, Farsça bir terim olan *Garbzadeği* (*Westoxification*) ile birçok ortak nokta var ama bu başka bir röportajın konusu.

Prensip olarak, Tanzimat politikacılarının söyledikleri ile kastettikleri oldukça benzer şeylerdi, ama iki önemli noktada retorikleri uygulamalarından sapıyordu. Birincisi, Tanzimatçılar Avrupa siyasi terminolojisinden ödünç aldıkları terimleri gerçekten yaratıcı bir şekilde

yeniden yorumluyorlardı. "Tesavi" (denklik-eşitlik) terimi bu durumu yansıtan iyi bir örnek olabilir. Tesavi ile görünürde *égalité* (tüm insanların eşitliği) kastediliyordu, ama uygulamada Osmanlı Devleti imparatorlukta tüm kişi ve gruplara aynı önlemleri ve politikaları uygulamaya gayret ediyordu. İkincisi, Tanzimat politikacıları, siyasi zemindeki gerçekleri pek umursamaksızın, uyguladıkları politikaları devam ettirme eğilimindeydi. Bu yaklaşım ise, var olan gerçeği reddetme mekanizmasına yol açıyordu ve dolayısıyla, içinde buldukları durumu gerçekçi bir şekilde değerlendirme şansını kaybediyorlardı.

Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri: 19. Yüzyıl Osmanlı Reform Politikasının Karşılaştırmalı Bir Araştırması kitabında geçen iki bölge: Cebel-i Lübnan ve Kuzey Arnautluk.

Kaynak: Perry-Castañeda Library Map Collection der University of Austin at Texas: <https://legacy.lib.utexas.edu/maps/>

Kitabınızda, Osmanlı politikaları ve retorığının 1860'lı yıllarda nasıl yeni özellikler kazandığını tasvir ediyorsunuz. Bu on yıllık dönemin Tanzimat açısından önemi nedir?

Cebel-i Lübnan ve Kuzey Arnavutluk ile ilgili Osmanlı belgelerini okuduk-

mülsüzlüğü giderek artmaya başladı. Buna paralel olarak, Mirdita'nın özerkliği artık kabul edilmemeye başlandı ve Mirditlerin özerklik konusundaki ısrarları, temelsiz olduğu gerekçesiyle, reddedildi. 1860'ların sonundan itibaren ise dönemin Osmanlı belgelerinde 1850'li yıllardaki Osmanlı belgelerinde tasdik edilmiş

Geriye dönüp baktığımda, kitabımın, Tanzimat'ın daha geniş ve detaylı bir resmini vermek adına, İşkodra ve Cebel-i Lübnan gibi iki farklı vilayeti bir araya getiren iyi bir deneme olduğunu düşünüyorum. Ancak, benim kitabımda da çok açık bir şekilde görüldüğü gibi, bırakın Tanzimat ile genel sınıflandırmalar yapmayı, benzerlikleri ve farklılıkları belirlemeye yönelik en basit bir girişim bile çok zor bir iş. İşkodra ve Cebel-i Lübnan'daki aydınlatıcı vaka incelemelerinin yanı sıra, kitabımın en ikna edici tarafının dönemin siyasi terminolojisi ve Osmanlı siyasi eliti tarafından paylaşılan siyasi tahayyül gibi Tanzimat'ın merkezi özelliklerine yönelik katkısı olduğunu düşünüyorum. Karşılaştırmalı yaklaşımla ilgili sorunuza gelince, karşılaştırma araştırmacılar için gerçekten kışkırtıcı ve motive edici olsa da kişisel tecrübelerim bana bu tip çalışmaların düzgün bir biçimde gerçekleştirilmesinin son derece zor olduğunu söylüyor. Osmanlı tarihiyle ilgili araştırmalarda gerçekten karşılaştırmalı yaklaşımlara ihtiyacımız var; bunu ben de kabul ediyorum. Fakat incelenmesi gereken materyalin maddi büyüklüğünden kaynaklanan uygulama problemleri ve karşılaştırma için kullanılması gereken analiz yöntemiyle ilgili *heuristic* zorluklar, gerçekten hâlâ çözülmeyi bekleyen çok ciddi sorunlar. Sonuç olarak, karşılaştırma problemiyle nasıl başa çıkılacağı konusunda benim maalesef hâlâ çok iyi bir fikrim yok.

Profesör Reinkowski, bize vakit ayırdığınız için size çok teşekkür ediyorum. Son olarak bundan sonraki planlarınızı ve akademik çalışmalarınızı sormak istiyorum. Neler bekliyor sizi?

Bu güzel sohbet için ben de size çok teşekkür ederim. Kısaca söylemek gerekirse, umudum ve beklentim, biraz daha az ama daha verimli bir şekilde çalışmak. Gelecek yıllarda *collective volumes* tarzında çalışmalardan ziyade, sadece monografilere yoğunlaşmak ve en azından bir tane iyi monografi yayımlamak istiyorum.

Maurus Reinkowski Kahire'deki Ezher Üniversitesi'nde meslektaşı Muhammad Shehata ile (2017).

ça, 1860'lı yılların etnik ve mezhepsel gruplar hakkındaki Osmanlı siyasi algısının ve tasvirinin oldukça esaslı bir dönüşümden geçtiği izlenimini edindim. Bu dönemde, bir tekrür çemberi ya da fasit daire olarak tanımlayabileceğimiz istikrar dönemi-kriz dönemi ve tekrar istikrar dönemine dönüş mefhumu, yerini nihayet istikrarlı bir düzen düşüncesine bıraktı.

İzin verirseniz, kendi kitabımdan bu değişimi daha iyi açıklayacak bir örnek vermek istiyorum. Kuzey Arnavutluk'ta yaşayan Mirditler 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti'ne karşı fiili bağımsızlıklarını korumakla maruftular. 1850'li yılların ortalarına kadar, Osmanlı makamları Mirditlerin bazı itaatsiz davranışlarını hoşgörüyüyle karşılamakla meşgul idi; sadece çok ciddi tecavüz ve ihlalleri cezalandırılmaya değer görülüyordu. Ancak, aşağı yukarı 1865'ten itibaren, Osmanlı makamlarının bu grubun özerk ve anarşik tavırları karşısındaki taham-

olan Mirdit ayrıcalıkları, tereddütsüz ve hatta biraz da gururlu bir şekilde, Mirditlerin asılsız ve kibirli iddiaları olarak tanımlanmış ve defaatle tekzip edilmiştir. Bu süreçten itibaren de kötü şöhretli eşkıyalar olarak nitelendirilmişlerdir. Özellikle dikkate değer bir başka değişiklik ise, daha önceleri her zaman Mirditlerin sadakati ve iyi hizmetini tasvir etmek için kullanılmış olan "öteden beri" tabirinin, bu dönüşümle birlikte, sadece Mirditlerin kökleşmiş ve "öteden beri" bilinen, geleneksel asiliği ve eşkıyalığıyla ilişkilendirilmesidir.

Osmanlı vilayetlerinin her zaman bir diğerinden bağımsız, tekil olarak incelendiğini düşünenecek olursak, kitabınızın en ilginç yönlerinden biri taşıdığı karşılaştırmalı perspektif. Ayrıca "benzerlikler" ve "farklılıklar"ın ötesine geçen bir karşılaştırmalı yaklaşım öneriyorsunuz. Tanzimat'ı anlamak için böyle bir yaklaşım ne düzeyde gerekli?